

Területi változások Európában a XX. század '90-es éveinek világpolitikai eseményeinek nyomán

**SZAKDOLGOZAT
FÖLDTUDOMÁNYI ALAPSZAK
TÉRKÉPÉSZ-GEOINFORMATIKUS SZAKIRÁNY**

**Készítette: Gódor Gábor
Témavezető: Draskovits Zsuzsanna**

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Földrajz- és Földtudományi Intézet
Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék
Budapest, 2010

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
1. Bevezetés: A szakdolgozat célja, a téma ismertetése	2
2. Az európai fordulatról röviden	3
3. A Szovjetunió felbomlása	4
4. A Szovjetunió utódállamai	5
4.1. A Balti Államok	5
4.2. Fehéroroszország	6
4.3. Ukrajna	7
5. A német újraegyesítés	8
6. Jugoszlávia felbomlása	12
6.1. A délszláv háború előzményei	12
6.2. A felbomlás kezdetei	13
6.3. A szlovéniai háború	14
6.4. Harcok Horvátországban	15
6.5. Bosznia-Hercegovina	17
6.6. Külső reakciók és az amerikai fellépés	18
6.7. A daytoni egyezmény	19
7. A szakdolgozathoz felhasznált szoftver bemutatása, a térképek készítésének menete	21
7.1. A CorelDraw rövid bemutatása	21
7.2. A térképkészítés menete	22
8. Összefoglalás	27
9. Köszönetnyilvánítás	28
10. Irodalomjegyzék, hivatkozások	29

1. Bevezetés: A szakdolgozat célja, a téma ismertetése

A szakdolgozat célja az Európában a kilencvenes években végbement területi változások bemutatása, ezek térképi ábrázolása. Ehhez mindenképpen szükségesnek tartom ismertetni azon világpolitikai eseményeket, amelyek az új határok létrejöttéhez vezettek, fejezetenként kitérve az adott országban vagy birodalomban lezajlott belpolitikai, gazdasági, valamint Jugoszlávia esetében háborús eseményekre. Mivel a dolgozatban csak az európai változásokkal foglalkozom így az ázsiai volt szovjet tagköztársaságok nem kerülnek bemutatásra.

2. Az európai fordulatról röviden

Európa mind nyugati, mind keleti fele jelentős változások színtere volt az 1980-as és 90-es években. Kelet-Európában a Szovjetunióban végbemenő változások következtében valamennyi államot érintő rendszerváltás következett be, nyugaton pedig az Európai Közösség egységes belső piacának létrehozása jelentette a változást. Területi változások csak az előbbiben mentek végbe, mivel a Szovjetunió felbomlásával az önrendelkezésüket visszanyerő népek szabadon dönthettek sorsukról, így sorra bomlottak fel illetve alakultak újra a mesterségesen létrehozott, vagy bekebelezett államok. A nemzeti önrendelkezés azonban nem mindig mutatkozott meg békés változásokban, a felbomló Jugoszláviában a köztársaságok között véres harcok robbantak ki többek közt a területi örökségükért.

A végbement fordulat elengedhetetlen feltétele volt a béke megteremtése, a hidegháború lezárása. A békemozgalmakon túlmenően mind amerikai, mind szovjet részről csak a gorbacsovi időszakban kezdtek el gondolkodni a folyamatos fegyverkezés értelméről, a kölcsönös leszerelésről. Erre alapvetően a nyolcvanas években kiújult fegyverkezési verseny, pontosabban a Szovjetunió lemaradása a technológiában és ráfordításban adta meg a lehetőséget. Az első igazi áttörést az 1987 decemberében aláírt, amerikai és szovjet közepes hatótávolságú nukleáris erők felszámolásáról kötött szerződés hozta. Tényleges leszerelésre Mihail Gorbacsov 1987. december 7.-i, ENSZ-ben elhangzott beszédét követően került sor, ekkor a szovjet hadsereg állományának félmillió fővel való csökkentése zajlott le, jelentősége mégis abban rejlett, hogy egyoldalú leszerelés volt. Ez nyitott utat a Varsói Szerződés államaiban a demilitarizálás felgyorsulásának, valamint a Nyugat-Európai hagyományos haderő csökkentésének. Az egyoldalú leszerelés után kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a Varsói Szerződés is felbomlás alatt áll. Gorbacsov elnök és Kohl német kancellár 1990-ben megállapodott, hogy 1994-ig a szovjet csapatokat kivonják az NDK-ból, valamint a német újraegyesítést követően az NSZK 370 ezer főre csökkenti hadseregét. Ezen folyamatok révén döntő áttörésre került sor (legalábbis katonai értelemben): a katonai konfrontáció eddigi színhelyéről kivonták az összes szovjet haderőt, Németország pedig felére csökkentette haderejét. Ezt rövidesen az amerikai és többi nyugati hadsereg csökkentése-kivonása követte.

A negyvenéves konfliktus lezárását a NATO és a Varsói Szerződés közös nyilatkozatban jelentette be 1990 novemberében.

3. A Szovjetunió felbomlása

A Szovjetunió felbomlása révén kialakult területi változások ismertetése előtt fontosnak tartom ismertetni a felbomlás okait, előzményeit. A felbomlás legfőbb okai a fegyverkezési verseny, ezáltal a hidegháború elvesztése, a fegyverkezés gazdaságra mért hatása, valamint a diktatúra enyhülését követő nemzeti mozgalmak sorozata.

Leonyid Brezsnyev 1982. november 10.-i halálát követően a szovjet vezetés két ízben is olyan embert választott meg a Szovjetunió élére Jurij Andropov majd Konsztantyin Csernyenko személyében, akik közel egy év elnöklést követően meghaltak. Mindkét esetben azért került öreg, sőt beteg vezető megválasztására sor, mivel a kiöregedett felső vezetés félt bármilyen kockázatot vállalni a reformok útjára való lépéssel. Kénytelenek voltak azonban belátni, hogy a fegyverkezési verseny elvesztésével illetve a hanyatlásnak indult gazdaság erejével a Szovjetunióknak már a pusztta fennmaradása is veszélye került. Mihail Gorbacsov 1985. márciusi megválasztása egyet jelentett a reformok szükségességének elismerésével.

Gorbacsov programjában meghirdette a fennálló társadalmi rend reformját, melynek három alappillére a peresztrojka (átalakítás) - a szovjet viszonyok átalakítása, glasznoszty (nyilvánosság) - a nyilvánosság és nyíltság nagyobb szerepvállalása, uszkorenyije (gyorsítás) - a gazdaság hatékonyabb fejlődése.

A gazdaság terén a peresztrojka nem tudott eredményeket felmutatni, politikai téren azonban jelentős volt az elmozdulás. A pártapparátus ellenőrzésére és demokratizálására létrehozták az új népi parlamentet, a Szovjetunió Népi Küldötteinek intézményét. Ennek I. kongresszusán, 1989. május 25-én újraválasztották a legfelső Tanácsot. A III. rendkívüli kongresszuson létrejött az államfői tisztség, Gorbacsov lett a Szovjetunió elnöke.

Az 1990. júliusi XXVIII. Pártkongresszuson a „demokratikus ellenzék” Borisz Jelcinnel az élen kilépett az SZKP-ból. A Népi Küldöttek I. kongresszusa 1990. júniusban deklarálta Oroszország függetlenségét és gazdasági önállóságát, meghúzza ezzel a lélekharangot a Szovjetunió fölött.

4. A Szovjetunió utódállamai

4.1. A balti államok

A három balti államot, Észtországot, Lettországot és Litvániát a Molotov-Ribbentrop-paktum értelmében a Szovjetunió 1939-40-ben kebelezte be. A második világháború alatt szovjet megszállás alá kerültek, az évekig tartó heves baltikumi partizánok ellenállása ellenére végleg szovjet kézre kerültek. A szovjet rendszer bevezetése nem váratott sokat magára, több tízezer orosz betelepítésével, főleg Észt- és Lettországba, drasztikusan megváltozott a nemzetiségi összetétel. A politikai döntések nem Tallinnban, Rigában és Vilniusban, hanem Moszkvában születtek, így a politikai berendezkedést a szovjet hatalom határozta meg. Ennek ellenére a térség különálló civilizációt képzett a Szovjetunió belül köszönhetően a latin ábécének, katolikus és evangélikus vallásnak, magasabb életszínvonalnak. Egyfajta „nyugatot” képzett a Szovjetunió északnyugati sarkában. A nemzeti újjászületés a gorbacsovi glasznosztj és peresztrojka jegyében indult meg az 1980-as évek közepén. Ennek eszközei a még mindig moszkvai irányítás alatt álló népfrontok lettek, eleinte radikális követelések nélkül. Az észt népfront 1988 áprilisában, a lett és litván pártok pedig június elején alakultak meg. Eközben a helyi kommunista pártokban generációváltás zajlott le, fiatalabb, liberálisabb politikát támogató politikusok kaptak szerepet. Ezzel párhuzamosan alakultak meg a Moszkvából szervezett interfrontok is, amelyek az orosz ajkú lakosságot tömörítették magukban kiállva a Szovjetunió megmaradása mellett. A balti tagköztársaságok parlamentjei 1989-ben deklarálták a szuverenitást, 1989 tavaszán az össz-szövetségi legfelső tanácsi választásokon a balti népfrontok elsöprő győzelmet arattak. A politikai változások elérték a Litván Kommunista Pártot is, amely függetlenítette magát az SZKP-től 1989 decemberében. 1990 elején tartották meg a választásokat az Észt kongresszusba illetve az Észt Legfelső Tanácsba is. Itt is, és a litván legfelső tanácsi választásokon is 1990 februárjában a népfrontok győzedelmeskedtek. A Sajjudis, amely egyúttal alkotmányozó parlament is volt, a balti államok között elsőként mondta ki Litvánia függetlenségét 1990 március 11-én. Moszkva kísérletet tett a litván és ezzel a baltikumi törekvések letörésére, de véráldozatok árán sem tudták megakadályozni a függetlenedést. 1991 május 3-án mindhárom országban

referendumot tartottak, magas részvételi arány mellett Litvániában az állampolgárok 90,5 százaléka, Észtországban 77,8 százaléka, Lettországban pedig 73,7 százaléka szavazott a *teljes függetlenségre*. Ennek a támogatásnak a birtokában és a sikertelen moszkvai puccskísérletet kihasználva mindhárom ország deklarálta függetlenségét 1990 augusztus végén. Függetlenségüket először Izland, majd az Európai Közösség államai ismerték el augusztus 26-27-én. A két nagyhatalom is elismerte a balti államok szuverenitását, az USA szeptember 1-jén, a Szovjetunió szeptember 6-án. Szeptember 18-án mindhárom államot felvették az ENSZ-be, nem csatlakoztak azonban a FÁK -hoz, jelezve ezzel nyugati orientációjukat.

4.2. Fehéroroszország

A fehérorosz társadalom nehezen tért magához a nyolcvanas évek gyors változásai alatt. 1986 április 26-án az Ukrán-Fehérorosz határhoz közeli csernobili atomerőműben történt robbanás mindkét államot súlyos fertőzéssel fenyegette. A környezeti szennyezés mellett a baleset elhallgatása komoly társadalompszichológiai következményekkel is járt, nagymértékben hozzájárulva a szovjet rendszer meggyengüléséhez. Továbbá nagyban hozzájárult a nemzeti ébredéshez az 1988 nyarán a Minszk melletti Kuropaty erdőben feltárt, az NKVD által kivégzett több tízezer áldozatot rejtő tömegsírok körüli viták során alakult meg a Fehérorosz Népfrent. Fő céljai között a nemzeti nyelv, kultúra, nemzeti öntudat feléledésének elősegítése valamint az ország függetlenítése szerepeltek. 1990 májusában választották meg a parlament tagjait, ekkor indulhattak először nem kommunista jelöltek. A választások eredményeként a Fehérorosz Kommunista Párt 86%-ot szerzett meg, ellenzékként a Demokratikus Blokk és a Népfrent jelent meg. A döntő változások külső folyamatok hatásaként mentek végbe. A teljes függetlenség 1991 augusztus 25-i kikiáltására a moszkvai sikertelen puccskísérlet adott lehetőséget.

4.3. Ukrajna

Ukrajna a Szovjetunió egyik kulcsfontosságú tagköztársasága volt területe, lakossága valamint gazdasági potenciálja miatt. Ezért Moszkva mindig kiemelt figyelmet szentelt e tagjának. 1986-ban a csernobili katasztrófa Fehéroroszországhoz hasonlóan érzékenyen érintette, a gorbacsovi új politikai irányvonal hatásai mellett nagy szerepet játszott a Szovjetunióból való kiszakadásában. A politikai változások első jelét a többi tagköztársaság példájához hasonlóan a népfrontokhoz hasonló politikai erő, az Ukrán Helsinki Szövetség. 1988 nyarán hozták létre volt Gulag-foglyok, célja a Szovjetunió független államok konföderációjává alakítása volt, a szovjet berendezkedés megtartása mellett. 1989-ben, a baltikumi népfrontok mintájára megalakult Ukrajna Népi Mozgalma (Narodnij Ruh Ukrajini) Gorbacsov megújított föderációját támogatva a teljes függetlenség kivívására törekedett. A Ruh az 1990 márciusában tartott parlamenti választásokon csak a szavazatok negyedét szerezte meg ezzel azonban nyilvánvalóvá vált a kommunista párt egyeduralmának vége. 1990 július 16-án az orosz példát követve az ukrán törvényhozás deklarálta az ország függetlenségét. 1991 március 17-én a Balti-államok kivételével összszövetségi referendumot tartottak, ahol az ukrán lakosság elfogadta a tagköztársaság Szovjetunióhoz való tartozását szélesebb jogok kivívása mellett. A szabadabb politikai légkör hatására új pártok alakultak, a kommunista pártból létrehozták az Ukrán Kommunista Pártot, a Ruh átalakult Ukrán Republikánus Párttá, megalakultak a népi demokraták, a zöldek pártjai, valamint a Szocialista Párt és a Parasztpárt, utóbbi kettő elismerte az ország függetlenségét. Ennek eredményeként az ellenzék és követelései egyre erősödtek, a szovjet hatalom és a központ presztízse pedig egyre csökkent. A kommunista puccsisták sikertelen moszkvai hatalom átvételi kísérletét követően 1991 augusztus 24-én Kijevben a legfelső tanács kimondta Ukrajna függetlenségét. December 1-jén a függetlenséget megerősítő referendumon a szavazók elsöprő többséggel szavaztak a függetlenség mellett. Ezzel egy időben az elnökválasztáson Leonyid Kravcsuk, a kommunista párt egykori ideológiai titkára győzedelmeskedett. 1991 december 8-án Kravcsuk, Borisz Jelcin és Suskjevics fehérorosz házelnök a bjelozsevai nyilatkozatban deklarálták a Szovjetunió felbomlását és a Független Államok Közösségének létrehozását.

5. A német újraegyesítés

1985 márciusában a gorbacsovi irányvonal a decentralizálás, a demokrácia hirdetésével az NSZK-ban talált nagy támogatottságra. Az NDK-ban, a Német Szocialista Egységpárt (NSZEP), ódzkodva a reformoktól, vegyes érzésekkel fogadta a változásokat, ennek köszönhetően 1987-re a szovjet-NDK viszony erősen megromlott. Annak ellenére, hogy a KGST-országok között vezető gazdasági pozícióban volt, egyre erősebben lehetett érezni a közelgő válságot. A növekvő elégedetlenségre és a rendszer bírálóinak fellépésére a vezetés elnyomta az ellenzéket. A nyugatról felébresztett fogyasztási vágyat már nem tudta kielégíteni a gazdaság, minden területen súlyos problémák léptek fel. A közhangulatra és a politikai válságra is rossz hatással volt az 1989. május 7-i helyhatósági választások eredményeinek hamis közlése. A kínai Mennyei Béke téren történt kegyetlenségek után az NDK a kínai kormány mellett foglalt állást, ezt sokan fenyegetésnek vélték, és féltek egy esetleges „kínai megoldástól”. Ennek hatására több templomban is tiltakozó rendezvényeket tartottak, szolidaritási mozgalmakat bontakoztatva ki a kínai néppel.

1989 nyarán és őszén tömeges menekülthullám indult meg az NSZK-ba Magyarországon, Csehszlovákián és Ausztrián keresztül. Nagyban hozzájárult ehhez a magyar-osztrák határvédelmi rendszer 1989 májusában megkezdett felszámolása. Augusztus 19-én a Sopron mellett megtartott „Páneurópai pikniken” kb. hatszáz NDK állampolgár menekült nyugatra, szeptember elejére pedig már ötezer menekült élt a Magyar Vöröskereszt menekülttáborában. A menekültek ügyét tárgyaló NDK-NSZK és NDK-Magyar tárgyalások nem hoztak eredményt, így Magyarország 1989. szeptember 10-én engedélyezte az NDK-ból menekültek kiutazását. November 10-ig Magyarországon, Ausztrián és Csehszlovákián keresztül ötvenezer NDK-állampolgár távozott az NSZK-ba.

1989 októberére a lappangó elégedetlenség helyét nyílt tüntetések vették át az NDK-ban, az első napokban a rendőrség még keményen fellépett, azonban október 9-én Lipcsében már békés tüntetés zajlott közel hetvenezer fős tömeg részvételével. Ezek a tüntetések hozták az igazi fordulatokat, október 18-án lemondott Erich Honecker, majd november 9-én testületileg lemondott a kormány, november 9-én pedig megnyílt, majd ledőlt a berlini fal.

1989 novemberében Hans Modrow személyében reformpárti politikus került a miniszterelnöki székbe politikai, gazdasági reformokat hirdetve. Az újraegyesítést még visszautasította, de hajlott az NSZK-val való átfogó együttműködés kiépítésére. Lengyelország és Magyarország után az NDK-ban is megalakult a kerekasztal az állam nyilvános ellenőrzése részeként. December 24-én helyreállt a két német állam között az állampolgárok szabad költözési joga. A Szovjetunió jóváhagyásával Modrow 1990. február 1-jén előterjesztette a német egyesítés fokozatos tervét. A választási csatába az NSZK pártjai is bekapcsolódtak, a legfőbb választási téma az újraegyesítés útja és időpontja lett. Az 1990. március 18-i választások eredményeként létrejött széles koalíció 1990. október 3-ig kialakította a kormánypolitikát.

1990. május 18-án írták alá az első állami egység irányába mutató államszerződést a pénzügyi, gazdasági és szociális unióról. Ezzel az NDK gazdasági szerkezete átalakításra került az alkotmányjogi szerződés megkötésével. A biztosítási rendszer szintén az NSZK-éhoz lett igazítva. A szociális, pénzügyi és gazdasági rendelkezések 1990. június 1-jén léptek életbe, ekkor szüntették meg a személyi ellenőrzést a belnémet határon. Júliusban visszaállításra kerültek a régi tartományok. Az NSZK alaptörvényének területi hatálya értelmében a csatlakozással az alkotmány változatlan maradt, az NDK Németország részeként tagja lett az Európai Közösségnek. Az augusztus 31-én aláírt második államszerződésben Brandenburg, Mecklenburg-Elő-Pomeránia, Szászország, Szász-Anhalt és Thüringia tartományok az NSZK tagjai lettek. Berlin nyugati és keleti kerületei Berlin tartományt alkotva az NSZK tartományainak száma 16-ra emelkedett. A szerződés kimondta a külső határ sérthetlenségét is. Utolsó lépésként 1990. október 3-án az NDK csatlakozott az NSZK-hoz.

1. térkép: Kelet-és Közép-Európa államai 1989-ben

6. Jugoszlávia felbomlása

„nem volt még egy ország Európában, amelynek létrehozásáért 1914 és 1918 között, illetve megújításáért 1941-1945 és 1948-1958 között több áldozatot hoztak volna, mint Jugoszláviáért ”

(Dobrica Ćosić)

6.1. A délszláv háború előzményei

A II. világháború után létrejövő, Joszip Broz Tito által vezetett Jugoszláv Demokratikus Szövetség hat tagköztársaságból (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Montenegró) és két autonóm tartományból (Vajdaság és Koszovó) állt. Ebben az államban minden tagköztársaságnak és tartománynak volt saját alkotmánya, parlamentje, köztársasági- és miniszterelnöke. A nemzetiségileg heterogén államban már az 1990-es évek előtt voltak etnikai problémák, amelyek az 1970-71-es Horvát Tavaszban mutatkoztak meg. A horvátok akciója nem volt teljesen sikertelen, mivel 1974-ben új alkotmányt adtak ki Jugoszláviában, mely szélesebb jogokat biztosított a tagköztársaságoknak és tartományoknak.

Jugoszlávia azonban nem bizonyult tartós államalakulatnak. A délszláv állam feldarabolódásának okai közt külső és belső jelenségek egyaránt fellelhetők. Külső tényező a bipoláris világrend megszűnése; a hidegháború évei alatt ugyanis a két nagyhatalomnak érdekében állt az egységes Jugoszlávia fennállása, biztosítva az erőegyensúlyt a térségben. Jugoszlávia felbomlásának belső oka a Balkán, és főleg a volt délszláv állam területének etnikai sokszínűsége, valamint az, hogy a köztársasági határok nem estek egybe az etnikai határokkal. Ehhez hozzájárult, hogy Jugoszlávia gazdaságilag sem volt egységesen fejlett: a szlovén és horvát területek gazdasága erősebb volt a szerb, montenegrói, koszovói illetve bosnyák területekénél. Az előbbi két nemzet számára mutatkozott a renacionalizáció és az Európához való felzárkózás lehetséges útnak a jövő felé. Szlovénia és Horvátország lazítani akarták a jugoszláv államhoz fűződő kapcsolatukat.

Ezzel szemben a déli államok, elsősorban Montenegró és Macedónia ragaszkodtak az egységes föderációhoz, melyeket szétválás esetén a periferizálódás fenyegetett. A szerbek egy egységes szerb állam mellett érveltek.

Mindemellett Jugoszlávia az 1970-es évektől gazdasági válsággal küszködött, mely a kormányzat rossz gazdaságpolitikájából fakadt. Bizonyos társadalmi csoportok a kommunista párton belül érdekeltté váltak a nyugati gazdaságban, ezért egyre jobban támogatták a neoliberalizmust. 1981-ben, Koszovóban tüntetés tört ki, melynek a helyiek teljes köztársasági státust és Albániával való egyesülést követeltek. Részben e társadalmi és ideológiai problémák hatására erősödött meg 1989-90-ben a nagyszerb nacionalizmus.

6.2. A felbomlás kezdetei

Politikai értelemben Jugoszlávia szétesési folyamatát 1986-tól számíthatjuk, amikor Slobodan Miloševićet választották a Szerb Kommunista Szövetségének elnökévé. Milošević 1987. szeptember 24-én magához ragadta a hatalmat, és a nyílt nacionalizmus felé fordult. E nacionalizmus fő oka a koszovói konfliktusból fakadt; az 1960-as évektől a térségben jelentősen megnőtt az albánok száma, a szerbek és a horvátok után az ország harmadik legnépesebb nemzetét alkották. Koszovóban az autonómia helyett inkább a függetlenség igénye jelent meg.

1981 márciusában a koszovói albánok a tartomány tagköztársasággá válásáért tüntettek. Az 1980-as évek közepére a koszovói szerbek és montenegróiak elégtelennek tartották az albánokkal szembeni kisebbségi helyzetüket. Mivel a koszovói kérdést kizárólag Szerbia határain belül nem lehetett megoldani, a probléma egész Jugoszláviát érintette. A szerbek a recentralizáció megvalósulását akarták, szemben a szlovénekkal és a horvátokkal, kialakult egyfajta patthelyzet, melynek megoldását a szerbek egy *"alulról szerveződő"* tömegmozgalomban látták. Bár ezek spontán tüntetéseknek tűntek, valójában felülről szervezettek voltak. Az *"antibürokratikus forradalom"* sikerrel járt, a szerb alkotmányt revízió alá vonták. Gyakorlatilag megszűnt az addigi államjogi egyensúly, az új helyzet nem lett kölcsönösen elfogadható.

1990. július 2-án az albán többségű koszovói parlament kikiáltotta a Szerbiától független, hetedik tagköztársaságaként megjelenő "*Koszovói Köztársaságot*".

Az 1990. évi választásokat követően a köztársasági kormányzatok jelentősebb szervekké lettek, mint a szövetségi központ. A keleti tömb felbomlása és az európai integráció egyértelmű jele voltak annak, hogy a délszláv népek számára megszűnt a külső fenyegetés, és így érdektelenné vált a közös állam fenntartása.

6.3. A szlovéniai háború

1991. június 26-án Szlovénia és Horvátország kinyilvánították függetlenségüket. Első lépésként Szlovénia megszervezte külső határait ellenőrzését, megkezdte a szlovén-horvát államhatár felállítását. A szlovénok lépését a szövetségi központ alkotmányellenes határmódosításnak tekintette, így a főleg szerbekből álló hadsereg és a belügyminisztérium Szlovéniában lévő egységei 1991. június 27-én támadást indítottak a határellenőrzés visszaszerzésére.

Ez volt az ún. 10 napos háború, kitörését követően az Európai Közösség azonnali tárgyalásokba fogott; 1991. június 28.-án tárgyalásokat kezdtek Ante Markovićsal, Budimir Lončar külügyminiszterrel és a szerb, a horvát, és szlovén elnökkel. Végül 1991. július 7.-én Brioni szigetén megszületett a fegyverszüneti egyezmény, amely kimondta, hogy Jugoszlávia nemzeteinek saját maguknak, politikai úton kell dönteniük jövőjükéről, s az erről szóló tárgyalásokat augusztus 1.-ig meg kell kezdeniük. 1991 októberére a jugoszláv csapatokat kivonták Szlovéniából, s ezzel az ország gyakorlatilag független lett. Ugyanakkor ez a vereség Belgrádban a nagyszerb politikát erősítette.

6.4. Harcok Horvátországban

Bár Milošević beleegyezett volna a pusztán Szlovénia nélküli, de továbbra is szerb uralom alatt tartott Jugoszlávia létébe, az ország felbomlása és így a délszláv háború folyamata már megállíthatatlan volt. A szlovéneken kívül a horvátok is ki akartak válni a szövetségből, ez azonban csak akkor mehetett volna végbe fegyveres konfliktus nélkül, ha lemondanak a szerbek által igényelt területekről. Mivel azonban a horvátok erre nem voltak hajlandóak, a háború a központi irányítással elkerülhetetlen volt.

Kezdetben a horvátok nem tudtak olyan sikeres harcot folytatni a Jugoszláv Néphadsereg, (JNA) ellen, mint a szlovének. 1991. június-júliusában egyre jobban nyomultak horvát területre a JNA csapatai. Mindeközben zajlott JNA teljes elszerbese; a hadsereget a szlovének és a horvátok elhagyták, Bosznia-Hercegovina és Macedónia sem nyújtott utánpótlást, így az egész JNA tulajdonképpen három (kisjugoszláv, krajainai és boszniai) hadsereggé alakult át, s 1991 júliusától már lényegében szerb hadseregről beszélhetünk. Bár a horvátok már a háború elején területeket vesztek, nem adták fel a harcot, s a Horvát Nemzeti Gárda (ZNG) szeptember 14-étől a laktanyákat körbezárta. Válaszul, a szerbek szabadcsapatok és a helyi milíciák bevetésével megszállták Horvátország területének közel egyharmadát, távozásra kényszerítve az ott élő nem szerb lakosságot. A szerb előrenyomulás következtében Dalmácia elszigetelődött a központi horvát területektől.

A szerbeknek azonban a helyzet megfelelő volt, mivel a hön áhított "Szerboszlávia", vagyis a nagyszerb Jugoszlávia létrejött, s ezt már csak nemzetközileg elismertetniük kellett. Ennek megfelelően 1991. november 9-én a jugoszláv államfői testület szerb-montenegrói blokkja ENSZ békefenntartó erők bevonulását kérte. Annak érdekében pedig, hogy megelőzzék Horvátország nemzetközi elismerését, a szerb vezetés politikailag összevonta a megszállt területeket, s az így kialakult kb. 300 ezer lakosú és 15 ezer km² területű miniállamot december 19-én kikiáltották "Krajainai Szerb Köztársaságnak". A létrehozott "ország" elnökévé Milan Babićot, a knini szerbek radikális vezérét választották. A horvátok persze nem fogadták el ezt az állapotot, új horvát hadsereget (HV) alakítottak, melynek létszáma ugyan növekvő volt, azonban katonái képzetlenek, fegyverzete hiányos volt.

Mindez idő alatt természetesen a nemzetközi politika is reagált az eseményekre; elsőként Ausztria, majd Magyarország ismerte el Szlovénia és Horvátország függetlenségét, s ehhez a német diplomácia is csatlakozott. 1991. augusztus 27-én az EK is elismerte az egykori tagállamok függetlenségét, ragaszkodva az addigi határokhoz.

A háborút egyik fél sem akarta örökké folytatni, így a konfliktusban érintett felek elfogadták az EK javaslatát egy békekonferenciára, melyet 1991. szeptember 7-én kezdtek meg Hágában. A konferencia már csak azért sem kecsegtetett nagy reményekkel, mert szeptemberben kiújultak a harcok a horvátok és a szerbek között, ezután Hágában inkább csak a háború lokalizálására és tűzszünetre törekedtek. 1991. szeptember 25-én francia, osztrák, kanadai és magyar kezdeményezésre összehívták a Biztonsági Tanácsot, amely még aznap általános és kötelező fegyverembargót rendelt el Jugoszláviával szemben. Közben zajlott a háború, mely egyre súlyosabb méreteket öltött, közel félmillió horvátnak és 230 ezer szerbnek kellett elhagynia otthonát. A hágai konferencia tehát kudarcba fulladt, de nemcsak ez mutatta az EK-t alkalmatlannak az ügy kezelésében; a szervezet lemondott a katonai beavatkozásról is.

Miután kiderült, hogy az EK nem képes egységes katonai fellépésre, 1991. október 9.-én az ENSZ és az amerikai Cyrus Vance vették át az ügyet. Cyrus Vance-nak sikerült meggyőznie Miloševićet az ENSZ-békefenntartó erők Horvátországba küldéséről. Annak érdekében, hogy a kialakult status quot megtartsák, Milošević elérte, hogy a békefenntartó csapatokat nem Horvátország határaitra, hanem a frontvonalak és a határ közötti területekre küldték. A békefenntartó csapatok bevonulása ellenére a harcok tovább folytatódtak, bár kisebb mértékben.

6.5. Bosznia-Hercegovina

A jugoszláv kérdés másik fontos eleme, Bosznia-Hercegovina esetében az ENSZ igyekezett úgy eljárni, hogy a dolgok ne vezessenek olyan háborús helyzethez, mint Horvátország esetében. Ennek érdekében 1992 februárjában előterjesztették az ún. Cutileiro-tervet, melyet a Bosznia-Hercegovinában élő etnikai csoportok, a bosnyákok, a szerbek és a horvátok képviselői 1992. március 18-án aláírtak. A Cutileiro-terv értelmében Bosznia-Hercegovina önálló államiséget kapott volna, s az országot etnikai alapon 7 kantonra osztották volna fel.

Bár az EK és az USA elismerte az ország szuverenitását, a szerb és horvát kisebbségnek nem ez a szuverenitás volt a célja; 1992. április 7.-én a boszniai szerb nemzetgyűlés kikiáltotta a Boszniai Szerb Köztársaságot, július 2.-án pedig a horvát nacionalisták a Hercegboszniai Horvát Közösséget. A Cutileiro-terv tehát kudarcot vallott, s Bosznia-Hercegovinában is fegyveres harcok törtek ki.

Zavargások elsősorban Szarajevóban voltak, amelyet JNA körülzárt, s 1992. április 4.-től megkezdte annak három éven át tartó ostromát. A Ratko Mladić tábornok által vezetett boszniai szerbek hadserege (VRS) néhány hónap alatt a boszniai területek 2/3-át ellenőrzésük alá vonták. 1992 őszére Bosznia-Hercegovinát a szerb és horvát igényeknek megfelelően katonai értelemben felosztották. A bosnyákokat azonban ez nem tudta a harcok beszüntetésére kényszeríteni, s egyfajta állóháború alakult ki a térségben.

A délszláv háború talán legszörnyűbb kísérőjelensége az etnikai tisztogatás volt, mellyel sajnos Bosznia-Hercegovinában is találkozunk; ezek a tisztogatások szervezett akciók voltak, melyeknek célja az elfoglalt területek homogenizálása volt. Ez a tevékenység gyakorlatilag az 1948-as genfi genocídium-egyezmény által definiált népirtásnak felelt meg. A tisztogatások szempontjából a legsúlyosabb év 1992 volt, amikor csak április és augusztus között mintegy 700 ezer muszlimnak kellett elhagynia otthonát. A legnagyobb tömegmészárlás a hírhedt srebrenicai népirtás volt, melyben a VRS mintegy 8 ezer muszlim férfit gyilkolt meg.

6.6. Külső reakciók és az amerikai fellépés

1992. május 15-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa (BT) határozatot hozott, melyben 14 napos határidő mellett felszólította a konfliktusban résztvevő feleket a fegyveres összecsapások és az etnikai tisztogatások beszüntetésére.

Miután azonban az érintettek elutasították a követelések teljesítését, amerikai, brit és francia nyomásra a Biztonsági Tanács komolyabb lépésre szánta el magát. A május 30-án hozott rendeletében felszólított minden országot, hogy szüntessék meg a Jugoszláviával

való kereskedelmi, pénzügyi kapcsolatukat, függesszék fel az országgal való légügyi forgalmat.

1993-ban lépett hivatalba a demokrata Bill Clinton, elnöksége elején egyre nagyobb hangsúlyt kapott a beavatkozás politikája, ezen belül is a légicsapásé. Egészen 1994 februárjáig a NATO beavatkozása sem volt teljesen biztos, azonban február 28-án megindult az első közvetlen támadása a szerb katonai célpontok ellen. 1994 végére 724 km² területet foglaltak vissza a boszniai szerb erőktől. 1994 őszén már a szerbek kezében lévő horvát repülőterek is hadszíntérré változtak, ezért a BT felhatalmazta a NATO-t, hogy a békefenntartók védelmében szükség esetén a légierőt is bevesse. A NATO ezt meg is tette, azonban ez nem rettentette el Mladićsékát a harcok folytatásától. 1994 karácsonyán Jimmy Carter volt amerikai elnök kialakított egy 1995. január 1-jével életbe lépő fegyverszünetet a szerbek és a bosnyákok között. Ez azonban nem volt komolyabb eredmény, mivel még a tűzszünet lejárta előtt már ki is újultak a harcok, köztük Szarajevó ostroma. Válaszul a NATO légitámadásokat indított, azonban nem sokkal később ezekkel le kellett állnia, mivel a szerbek 1995. május 26-án 370 békefenntartó katonát ejtettek túszul, akiket élő pajzsként használtak. Ez megszégyenítő volt mind a Nyugat, mind a NATO számára, így francia kezdeményezésre a BT felhatalmazta az ENSZ tagállamait egy további, 12500 fős, a békefenntartókat segítő kontingens létrehozására. A gyorsreagálású erők küldését az USA is támogatta, természetesen amerikai katonák részvételével. Clinton ekkor már egyértelműen az intervenciót szorgalmazta. Mindezek ellenére Mladićsék folytatták a harcot; 1995. július 11-én bevették Srebrenicát, 8 ezer bosnyák férfit és fiút halomra gyilkoltak és további 23 ezer embert elűldöztek a városból.

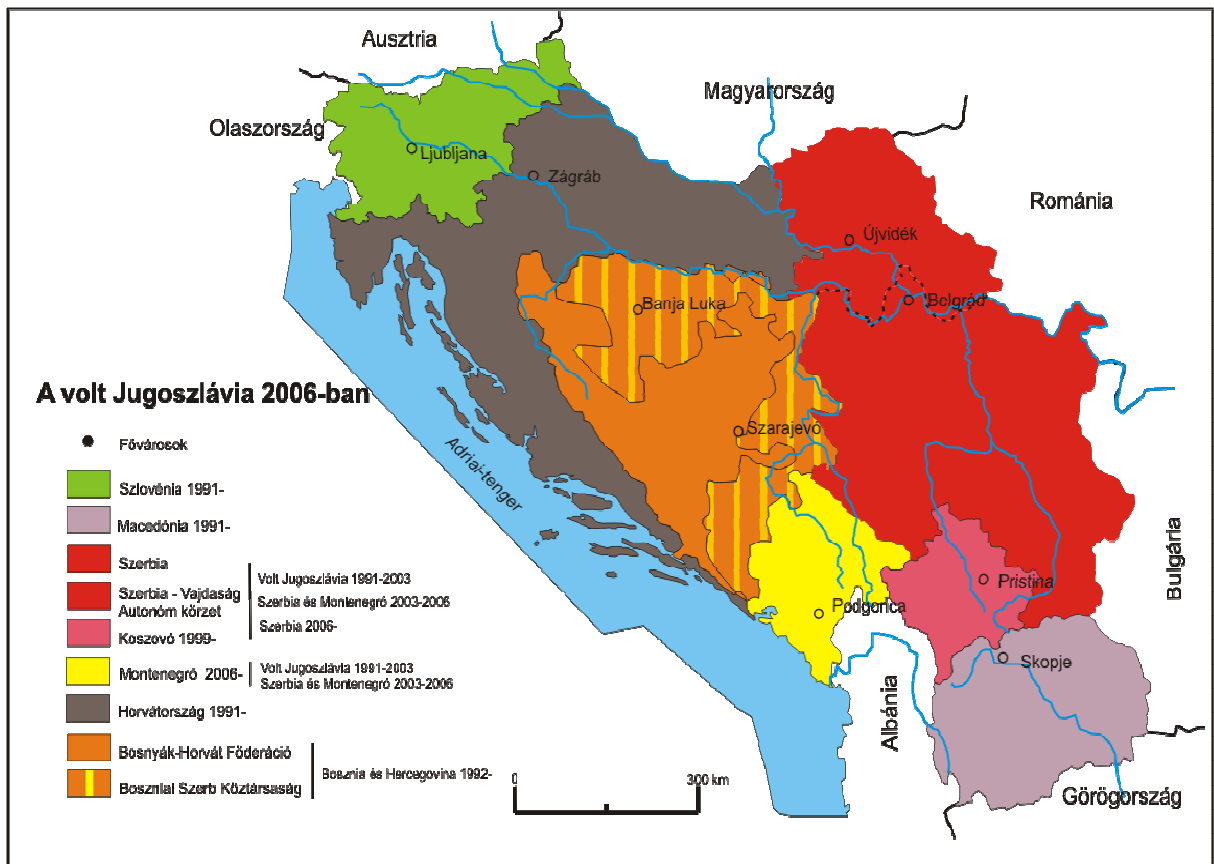
Az Európai Unió a szerbek visszavonulását és a foglyok szabadon bocsátását követelte, azonban ezzel a szerbek nem sokat törődtek.

Augusztus 4-én a horvátok nagyszabású támadást indítottak a szerbek ellen, visszafoglalták tőlük Krajínát, majd segítséget nyújtottak Bihać felmentésében a bosnyák csapatoknak. 1995. augusztus 30-án hajnali 2 órakor a NATO harci gépei megkezdték a szerb állások bombázását Kelet-Boszniában. A NATO elérte célját; 1995. szeptember 13-án Milošević Belgrádba hívta Mladićot és Karadžićot, akiknél elérte a támadások befejezését. 1995. október 5.-én a felek megkötötték az általános tűzszünetet, amely október 12.-én életbe lépett, s ez által a csaknem 100 ezer ember halálát okozó boszniai háború lezárult.

6.7. A daytoni egyezmény

Az amerikai külügyi államtitkár-helyettes, Richard Holbrooke javaslatára a felek közti béketárgyalások az amerikai Dayton városában vették kezdetüket 1995. november 1-jén. A béketárgyalásokon a felek elfogadták Bosznia-Hercegovina függetlenségét, az ország eredeti határaival. Továbbá, Bosznia-Hercegovinát 51-49%-os arányban felosztják egy bosnyák-horvát föderációra és egy szerb autonóm államra. Az előbbi föderáción belül a horvát kisebbséget szintén autonómia illeti. A két országrésznek külön elnöke, parlamentje és kormánya van, közös ügyek azonban (külügy, külkereskedelem, közös haderő) a szövetségi hatóságokat illetik. Szarajevó a bosnyák-horvát föderáció területén található, de ezzel együtt Bosznia-Hercegovina fővárosa marad. Ezek mellett a daytoni egyezmény előírta a fegyveres erők kivonását Bosznia-Hercegovinából. Mindezt 1995. november 21.-én írta alá Slobodan Milošević szerb, Alija Izetbegović bosnyák, Franjo Tuđman horvát államfő, valamint Warren Christopher amerikai külügyminiszter.

A daytoni egyezményben megfogalmazottakat szintén kimondó békeszerződést 1995. december 14.-én kötötték meg Párizsban.

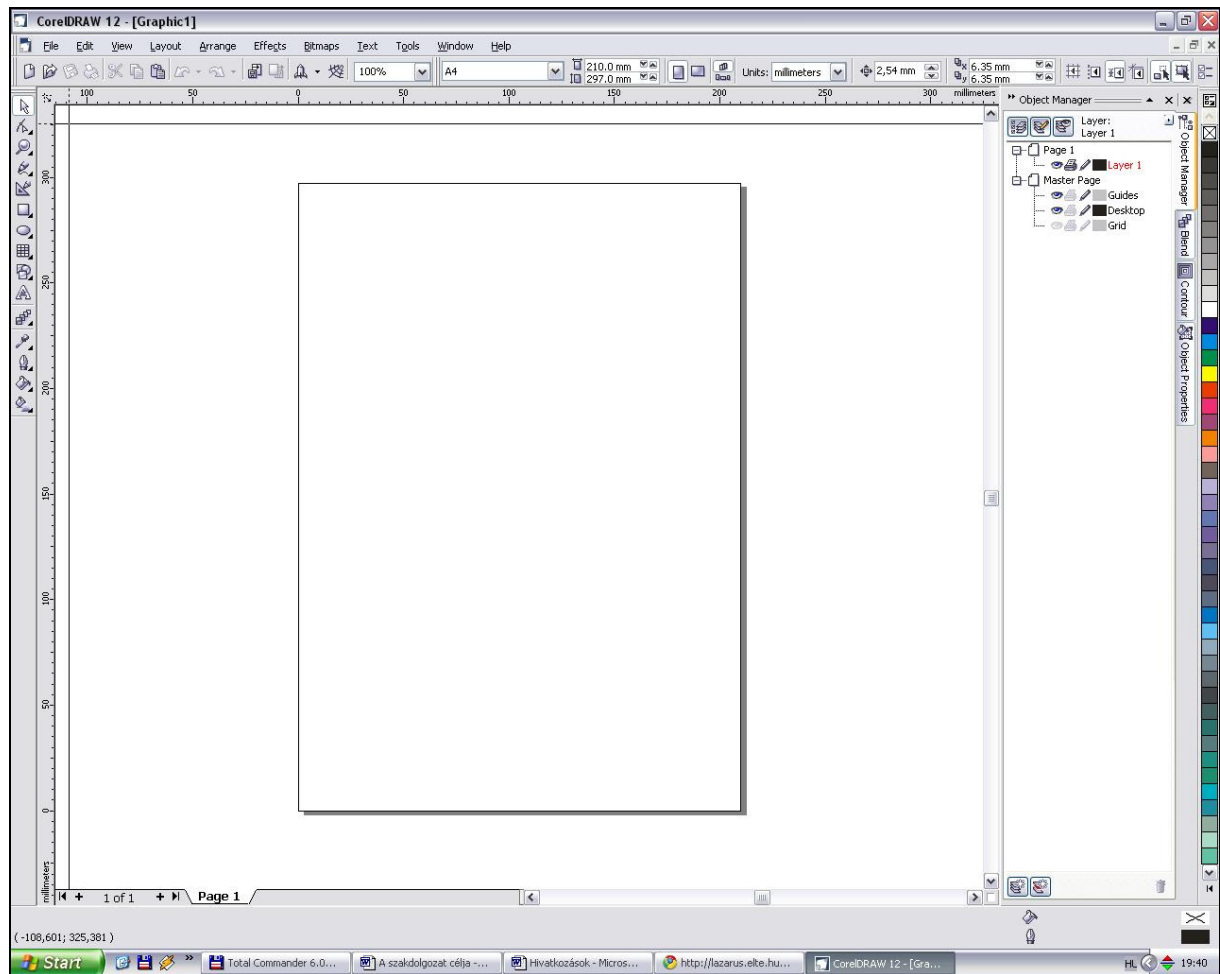
3. térkép: Jugoszlávia tagköztársaságai

7. A szakdolgozathoz felhasznált szoftver bemutatása, a térképek készítésének menete

A szakdolgozatomhoz elkészített térképek az igazgatási határok megváltozását mutatják be, tehát típusát tekintve történelmi térképek. Definíció szerint történelmi térképnek számít: az elmúlt korok természeti, földrajzi, hatalmi, igazgatási, politikai, gazdasági, közlekedési szerkezetét, migrációit és csapatomozgásait bemutató térképek.

7.1. A CorelDRAW rövid bemutatása

Szakdolgozatom térképeit a CorelDRAW (12-es verzió) vektorgrafikai és kiadványszerkesztő program segítségével készítettem. A vektorgrafikus program jelentősége abban áll, hogy a képek vektorokból, egyenes és görbe vonalszakaszokból épülnek fel, így minőségromlás nélkül tetszőleges mértékben kicsinyíthetők és nagyíthatók. Elsősorban a kép bonyolultsága, nem pedig a mérete vagy a felhasznált színek száma határozza meg a háttértárolón elfoglalt helyet. A program alkalmas professzionális grafikai munkák elvégzésére. Nagy előnye, hogy az elkészült munka sokféle formátumban elmenthető.

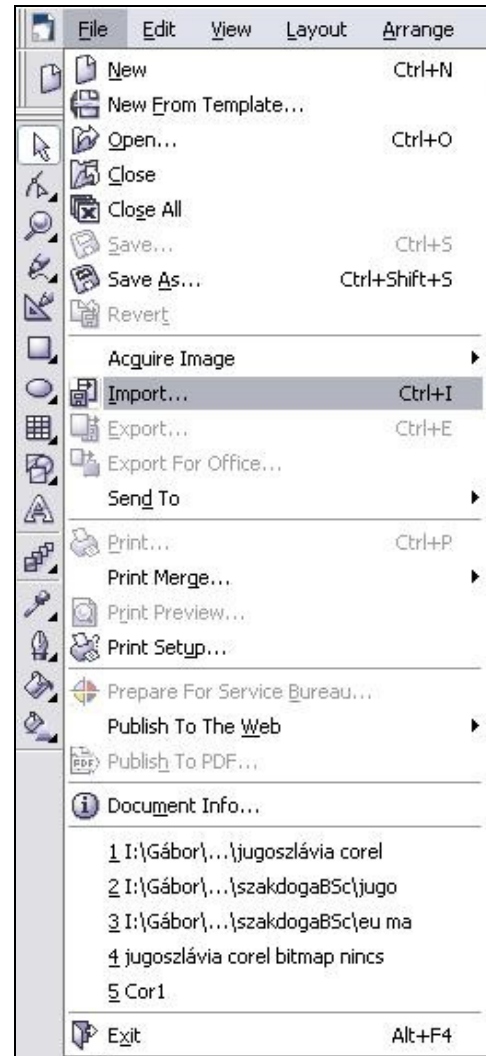
1. ábra: A Corel Draw kezelőfelülete

7.2. A térképkészítés menete

A munka első lépése az ábrázolni kívánt területekről gyűjtött papírtérképek szkennelése. Ez 300 dpi (dot per inch) felbontásban történt. Az így kapott raszteres, JPEG formátumú állományokat digitalizáltam a szoftver segítségével. A források gyűjtésénél fontos szempont volt, hogy minden digitalizálni kívánt adat szerepeljen az adott papírtérképen. Ennek oka, hogy a szoftver rendeltetéséből kifolyólag a bevitt állományok georeferálását nem támogatja.

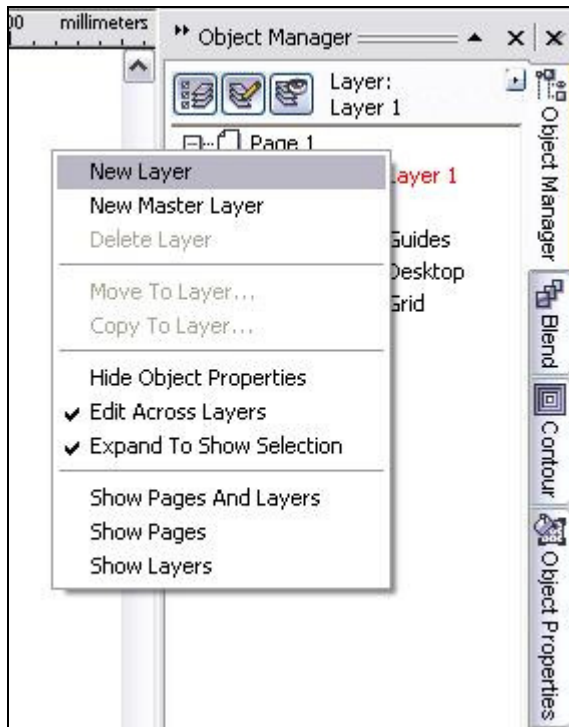
A digitalizálni kívánt térképrészletet a *file* menü import parancsával helyezhető a rajzfelületre. Fontos a képfájl részére egy külön réteg létrehozása, majd a lapmérethez való igazítás után a réteg lezárása (lock object), így kiküszöbölhető a réteg nem kívánt elmozdítása.

A további rétegek számát és sorrendjét a térképi tartalom szabja meg. Elsőként a vízrajz és az országhatárokat rajzoltam meg. Mindkét esetben a *polyline tool* eszközt használtam, az országokat képző poligonok az *arrange* menü *close path* paracsával jöttek létre. Minden ország poligonja egy külön rétegre került, mivel például a Horvát szigetek esetében minden sziget külön objektumot alkot, így a formai elemek megadásakor áttekinthetőbbé válik a rétegszerkezet.

2. ábra: A file menü

3. ábra: Fontos a rétegsorrend helyes kialakítása

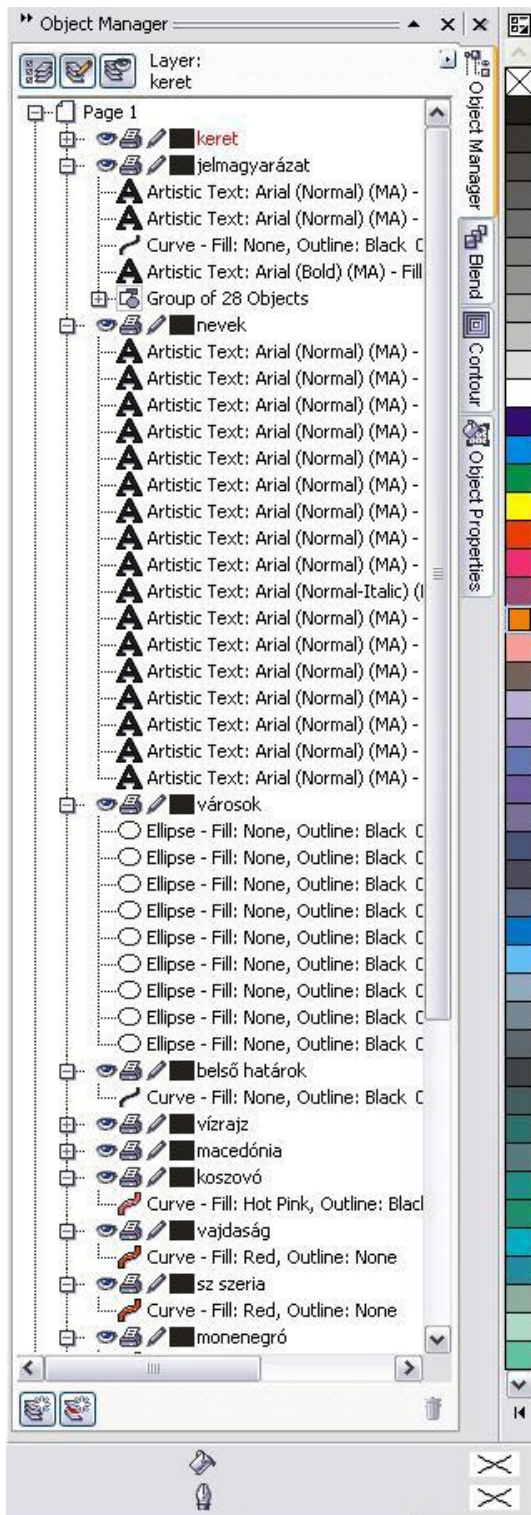

4. ábra: a program legtöbbet használt része, a toolbox

A városokat jelölő pontok valójában nem pont objektumok, hanem az *ellipse tool*, valamint a *rectangle tool* eszközök segítségével létrehozott megfelelő méretű körök illetve négyzetek, tetszőleges kitöltéssel.

A térképen szereplő rétegek közül a névrajz került legfelülre, így alakítva ki a megfelelő kifestést.

A *text tool* eszköz segítségével tetszőleges helyre illeszthető be a kívánt szöveg. Ezután változtatható a térképi megírás betűtípusa, színe, mérete. A megfelelő szögbe való beforgatás mellett lehetőség van a karakterek széthúzására a *shape tool* alkalmazása révén.

5. ábra: Az Object Manager fül a kész rétegszerkezettel

A vonalas objektumok formázását az *outline tool* segítségével hajthatjuk végre.

Lehetőség van a vonalvastagság pontban, illetve milliméterben történő megadására. Definiálhatunk rá tetszőleges szint, illetve stílust.

A felület objektumok kitöltését a *fill tool* segítségével állíthatjuk be. Itt szintén lehetőség van egyéni színek, textúrák létrehozására.

Grafikai program lévén a Corelben nem hozható létre adatbázis, így a jelmagyarázatot is rajzi úton kell előállítani.

A jelmagyarázat külön réteget képez, grafikus és szöveges elemet célszerű csoportba rendezni. Ez lehetővé teszi egészként való mozgatását, megkönnyítve az elrendezést. Az egyes elemeket kijelölve a *group objects* paranccsal hozható létre a csoport.

Az elkészített térkép esetleges átfedési hibáinak, hézagainak kiküszöbölése érdekében érdemes a *view* menü *wireframe* parancsát használni. Ezáltal minden vonal egyszerű, fekete „drótkeretet” alkotva jelenik meg. Az esetleges hibák javításához a *shape tool* csomópontszerkesztő áll rendelkezésre, használatával a sokszögvonalak töréspontjait helyezhetjük át a megfelelő helyre.

Az elkészült munkát számos formátumban menthetjük el. Ehhez a *file* menü *export* parancsát kell alkalmazni. A párbeszédablak lehetőséget kínál a végtermék méretezésére, felbontásának beállítására, a színmodell választására, valamint a kimeneti fájl kiterjesztésének megadására.

8. Összefoglalás

Szakedolgozatom témáját az újkori európai történelem iránt való érdeklődésem miatt választottam. Az Európában, a '90-es években lezajlott események nyomán létrejött országhatárok szemléltetéséhez a térképek, térképi ábrázolások alapvető fontosságúak. Munkámban ezen eseményekről igyekeztem rövid képet adni szöveges és térképi formában.

9. Köszönetnyilvánítás

Munkám elkészítéséhez sok segítséget, valamint útmutatást nyújtott témavezetőm; Draskovits Zsuzsanna. Köszönetet mondok Verebiné Fehér Katalinnak, a térképi források felkutatásához nyújtott segítségéért, valamint Jesús Reyes Nuñez tanár úrnak a CorelDraw szoftver használatának elsajátításához nyújtott segítségéért.

10. Hivatkozások

Irodalomjegyzék

1. Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, 202-262.oldal
Aula Kiadó,1999. ISBN 963 9215 51 1
2. Kenéz Péter: A Szovjetunió története a kezdetektől az összeomlásig, 296-376. oldal
Akkord Kiadó, 2008. ISBN 978 963 252 018 6
3. Németh István (szerk.): 20. Századi egyetemes történet, 1. kötet: Európa, 378-399,
421-423, 432-448. oldal, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. ISBN 963 389 760 2
4. Krajkó Gyula, Rudl József, Szónokyné Ancsin Gabriella: A Szovjetunió utódállamai,
JATEPress Kiadó Szeged, 2001.
5. Georg von Rauch, Romuald J. Misiunas, Rein Taagepera; [ford. Pálvölgyi Endre,
Bojtár Péter]: A Balti Államok története, Osiris-Századvég Kiadó, Budapest 1994.
ISBN 963-379-019-0
6. Büky Barna: Visszapillantás a hidegháborúra, 284-345. oldal, Balassi Kiadó,
Budapest, 2001. ISBN 963 506 445 4
7. Wikipédia: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Kezdőlap>

Térképek, ábrák forrásjegyzéke

1. Nagy Világatlasz, Kartográfiai Vállalat, 1985. 1:6 000 000, 1:10 000 000
2. Európa 1:375 000, Cartographia 1993.
3. Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia, felhasznált térképmelléletek: A Föderatív Jugoszlávia (1941-1991), 372. oldal
4. Wikipédia: http://hu.wikipedia.org/wiki/Fájl:Breakup_of_Yugoslavia.gif